

**ДОСЛІДЖЕННЯ Ю. АЛЕКСАНДРОВИЧА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ
КАМЕНОТЕСНОГО ПРОМИСЛУ НА ПОДІЛЛІ**

В статті охарактеризовано працю Ю. Александровича «Каменотесы-кустари и ремесленники Подольской губернии» як джерело до вивчення каменотесного промислу на Поділлі, підкреслено значущість і унікальність дослідження.

Ключові слова: камінь, каменотесний промисел, пісковик, надмогильні пам'ятники, хрест.

Серед актуальних завдань сучасної етнологічної науки важливе місце займає вивчення традиційно-побутової культури, зокрема її невід'ємної складової – народних ремесел та промислів, позначених етнічною специфікою.

Чільне місце в системі традиційних ремесел та промислів подолян займає обробка каменю. Втім, варто наголосити, що каменотесний промисел розвивався тільки у місцевостях з покладами легко оброблюваних кам'яних порід (на Поділлі це пісковик і вапняк). Власне кажучи, узагальнених праць з каменотесного промислу на сьогодні немає, ми маємо тільки епізодичні напрацювання етнографів та істориків.

Метою даної статті є розкрити значення праці Ю. Александровича «Каменотесы-кустари и ремесленники Подольской губернии» [2] у питанні вивчення каменотесного промислу на Поділлі.

Ю. Александрович був одним із перших, хто почав досліджувати каменотесне ремесло. На початку ХХ ст. за пропозицією влади він здійснював на території Подільської губернії «кореспондентське дослідження».

В 1912 р. місцева губерніальна влада розіслала у всі волості опитувальні листи з метою збору відомостей про ремесла і промисли Подільської губернії. З метою уточнення даних було запрошено кореспондентів, які мали зібрати відомості по 10 найважливіших ремеслах Поділля. Ю. Александрович взяв відповідальність за деревообробний та каменотесний промисли [3, с. 95]. Протягом 1913–1914 рр. було зібрано та систематизовано етнографічний матеріал, що знайшов місце у праці «Кустарні промисли Подільської губернії» (1916) [1].

Попри те, що дана етнографічна студія має описовий характер, вона є унікальною, оскільки це перше узагальнююче дослідження з історії і техніки каменотесного ремесла краю.

Автор на тлі багатьох повітів увиразнює Ямпільський, бо на його території завдяки багатим покладам пісковика був локалізований кам'яноробний промисел, тоді як в інших – лише видобування каменю для будівничих потреб.

Ю. Александрович подав стислий екскурс з історії каменотесного ремесла на Поділлі. Початок виготовлення кам'яних виробів дослідник виводить із XIV ст., про що свідчать численні написи на кам'яних карнизах, сходинках, плитах, на яких висічені герби і девізи.

Завдяки Ю. Александровичу стали відомі центри каменотесного промислу в Ямпільському повіті, зокрема у селах Русаві, Дзигівці, Мервинцях, Букатинці і Бандишівці. Також автор торкається міжкультурних контактів, зокрема українсько-італійських, що вплинули на розвиток нової техніки шліфування каменю, привезеної із Італії (с. Дзигівка, Русава), та українсько-німецьких, що стали новим імпульсом у розвитку каменотесного промислу в Букатинці, Бандишівці і Мервинцях (німець Геде заснував підприємство з обробки каменю в середині ХІХ ст.). Згодом ці села спеціалізувалися на виготовленні тільки жорнових каменів, які користувалися великим попитом.

В етнографічній розвідці знаходимо важливі факти про число кустарів впродовж ХІХ ст., їхній майновий рівень, ринки збуту, ціни на вироби, види пісковиків та відповідно до них класифікацію різнотипних виробів, а також їхній асортимент (надмогильні хрести і пам'ятники, тротуарні плити, сходинки, карнизи, жолоби, кільця для криниць, ворітні стовпи, комини і жорнові камені тощо). Автор подає детальний опис технології та техніки виробничого процесу, досліджує контакти та взаємовпливи каменотесного промислу з іншими кустарними галузями, а також субкультуру перекупників («хрестовозів»), що виводить дослідження на дотичні площини, зокрема побутових стосунків, менталітету та етнічного характеру, фольклору та ін.

Ю. Александрович зачепив не менш важливі в будь-якому промислі питання, як-от організації праці, зокрема сезонності, питання гендерного та вікового принципів відбору працівників, оплати.

Етнограф торкається звичаєво-обрядової сторони промислу, уявлень, вірувань, повір'їв, що дає можливість в подальших студіях простежувати когнітивні механізми сприйняття місця та ролі каменю у світоглядній системі українців.

Важливими не тільки в площині каменотесного промислу, а й для вивчення реформування адміністративної системи на Поділлі є матеріали про вплив політики земств на витіснення кам'яних виробів цементовими.

Цінною є інформація і для такого нового у вітчизняній етнології напрямку, як міська етнологія, оскільки дослідник подає відомості про місце та роль у каменотесному промислі місцевих майстерень, які конкурували з кустарною продукцією.

Таким чином, праця Ю. Александровича є інформативною і важливою, оскільки розкриває різні сторони розвитку каменотесного промислу на Поділлі. Вона є своєрідним путівником для сучасних дослідників промислу, а також можливістю розширити предмет наукового дослідження каменотесного промислу, вийшовши за межі лише технологічно-технічної сторони.

Історичні обставини та перипетії ХХ ст., на жаль, деформували і загальмували ці процеси, внаслідок чого помітно зруйнована культурна міжпоколінна тяглість, а отже, і наступність. Актуальність вивчення каменотесних виробів полягає в тому, що вони є носіями життєво важливої інформації і сакральних знань етносу. Адже кожна річ в процесі вжитку набувала символічної домінантності і перетворювалась на культурний знак, призначення якого було закодувати і зберегти інформацію для наступників.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Александрович Ю. Каменотесы-кустари и ремесленники Подольской губернии / Ю. Александрович // Кустарные промыслы Подольской губернии. – К., 1916. – С. 465–501.
2. Там само. – С. 4–39.
3. Ющенко О. Народні промисли та ремесла Поділля : історико-етнографічні дослідження краю ХІХ–ХХ ст. / О. Ющенко // Народна творчість та етнографія. – 2008. – № 5. – С. 92–98.

Иванчишен В.Р. СОИСКАНИЯ Ю. АЛЕКСАНДРОВИЧА КАК ИСТОЧНИК К ИЗУЧЕНИЮ КАМЕНОТЁСНОГО ПРОМЫСЛА НА ПОДОЛИИ

В статье охарактеризован труд Ю. Александровича «Каменотесы-кустари и ремесленники Подольской губернии» как источник к изучению каменотесного промысла на Подолье, подчеркнута значимость и уникальность исследования.

Ключевые слова: камень, каменотесный промысел, песчаник, надгробные памятники, крест.

Ivanchishen V.R. YURI ALEXANDROVICH'S RESEARCH AS A SOURCE FOR STUDY OF STONECUTTING IN PODILLIA

This paper analyzes the scientific research “Stonecutters-handicraftsmen and craftspeople” by Yu. Alexandrovych as a source for study of stonecutting in Podillia, emphasizing the uniqueness and importance of this work.

Keywords: stone, stonecutting, sandstone, gravestones, cross.